

DEŞİFRE

► Osmanlı Tarihçiliği Üzerine

**Mehmet
Genç**

Osmanlı Tarihçiliği Üzerine

Mehmet Genç

Osmanlı Devleti Türklerin kurduğu son devlettir. Bugünkü devletimizin o son devletin devamı olduğunu da kastederek söylüyorum. Tabi çok radikal rejim değişmesiyle birlikte... Osmanlı Devleti Türklerin kurduğu devletler içerisinde en uzun ömürlü olanıdır. Osmanlardan sonra en uzun yaşayan Türk devleti Osmanlı'nın yarı ömrüne kadar ulaşmamıştır. İslam dünyasında da en uzun ömürlü devlettir. Dünya tarihinde de az sayıda uzun yaşayan devletlerden biridir. Bütün dünya tarihinde bir özelliği vardır ki bir numaradır; tek hanedanla yönetilen ve 600 küsur yıl devam eden başka devlet yoktur. Biz bu radikal dönüşümü geçirmemiş olsaydık, hanedanımızın halen yaşamaya devam edecek olması hakikaten hayret verici enteresan bir olgudur. 600-700 yıl yaşayan ne eski Çin'de, ne Mısır'da, ne Avrupa'da ne Bizans'ta bu kadar uzun yaşayan başka bir hanedan yoktur. Osmanlı tarihçilerinin enterdisipliner çalışmalarının önemini hepimiz biliyoruz. Bu hanedanın ömürlülüğü araştırma konusu olarak seçilmeye değerdir.

Osmanlı devleti Akdeniz'in tanıdığı son üç büyük imparatorluğun sonuncusudur. Ondan önce Bizans, daha önce de Roma vardı. Osmanlılar en uzun yaşayan Türk devleti olarak, İslam devleti olarak, muazzam bir arşiv meydana getirdiler. Çok iyi örgütlenmiş bir bürokrasiye sahiptiler. Bu bürokrasinin eseridir Osmanlı arşivi ve tarihçiliğinin esas çalışma kaynağını oluşturan... Bu arşivin Osmanlı dışında Türk ve İslam devletlerinin hiçbirinde bulunmadığını düşünürsek, Osmanlı araştırmalarının yalnız Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında değil, onun dışına da taşan bütün İslam medeniyeti için çok önemli yegane bir kaynak olduğunu ifade etmemiz gerekir. Osmanlı öncesi Bizans ve Roma'nın bürokrasileri ve bıraktıkları arşiv, Osmanlı ile kıyaslanamayacak kadar azdır. Buna rağmen Osmanlı tarihçiliğinin bugünkü konumu, ulaştığı düzey, Roma ve Bizans tarihçiliğinde ulaşılan düzeyden daha iyi değildir benim intibam. Yanılıyor olmaktan son derece mutlu olurum. Nasıl oldu da daha sınırlı kaynakları ile Roma ve Bizans çok daha önemli bir sınır sofistikasyon derecesine ulaştı? Kabaca söylersek, ülkelerin gelir düzeyleriyle kendilerini tanıma ihtiyaçları açısından gizli bir kolerasyon olduğu muhakkak. Roma bütün Batı'nın menşei, kaynağı olarak düşünüldüğü için, çok eskiden 18.yy'dan itibaren incelenmeye başlandı. Hem Roma hem Bizans, çok yoğun şekilde araştırıldı. Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de, Rusya'da, Amerika'da çok ciddi araştırma merkezleri ve çok çeşitli disiplinlerle, -özellikle arkeolojiyi çok yoğun şekilde kullanarak- gelişkin bir alan olarak karşımızdadır. Osmanlı araştırmaları ise buna nazaran henüz başlangıç aşamasındadır diyebiliriz.

Osmanlı araştırmaları Roma ve Bizans'a nazaran çok yenidir. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren yavaş yavaş neşvünema buldu. Az sayıda insan, Roma ve Bizans'la uğraşanlara göre çok daha az sayıda insan çok daha kısa sürede çalıştılar. Roma ve Bizans'ın enterdisipliner organizasyon, arkeoloji ve çok daha önemlisi kurumsal grup çalışmalarını gerçekleştirmeleri önemli oldu. Bizim Osmanlı tarihinde hem az sayıda hem yeni enterdisipliner çalışmalarda çok eksiklerimiz var. 20. yüzyılın başlarında bu çalışmaları başlatan iki önemli isim, Fuad Köprülü ve Ömer Lütfü Barkan... Her ikisi de enterdisipliner tarih araştırmasını temellendiren öncüler oldu. Fakat bunlardan sonra bu çizgiyi korumak çok mümkün olmadı.

Tarihçi tarihi olaylara bakarken, belgelerde ve kaynaklarda gördüklerini aynen tekrar edecek bir gazete üreticisi değildir. Ele aldığı toplumun, geçmişin, incelediği manzarasıyla ilgili mutlaka sosyal ilimlerle teması olmalıdır. Hangi manzarayı inceliyorsa, sosyal, iktisadi, siyasi, askeri, demokratik, teknolojik, o manzarayla ilgili sosyal bilimin, -tabiat bilimlerine kadar uzanabilir- kavramlarını, hipotezlerini, modellerini bilmiş olmalı ve onlara göre hareket etmelidir. Tarih çalışması, modern, sosyal disiplinlerin uzmanlaşma düzeyinin tam tekamülü olarak da görülemez.

Yalnız sosyal ilimlerin değil, bütün ilimlerin uzmanlaşmaları zorunlu. Uzmanlaşmadan derinleşmek mümkün değil. Bu uzmanlaşma belirli bir seviyeden sonra enterdisiplinerliğe ihtiyaç duyar. Özellikle 1960'lardan sonra yavaş yavaş batı dünyasında, Amerika'da özellikle disiplinlerarası çalışmalar yoğunlaşıyor. Tarihçi, incelediği alanın, sosyal bilimleriyle yoğun teması olmalı, bir nevi çift disiplinli olmalı fakat derinleştiği zaman, incelediği konuda diğer disiplinlerle de ilişki içinde olma ihtiyacı duyar. Onun için tek başına değil, diğer alandaki uzmanlarla birlikte çalıştığı takdirde başarılı sonuçlar verebilir. Yani çok disiplinlilik tarihçinin tek başına yüklenebileceği bir yük değil. Onun için grup çalışması zorunludur. Osmanlı tarihinin bir diğer özelliği ise, çok çeşitliliği barındırmasıdır. Bildiğimiz kadarıyla dünya tarihinde Osmanlı kadar çeşitlilik barındıran ikinci bir imparatorluk yoktur. Bizans ve Roma da çeşitliydi ancak Osmanlı kadarına şimdiye kadar rastlanmadı. Bugün 30-40 kadar ülkenin bir araya getirdiği imparatorluğun bünyesi içinde kabul edilecek toplulukların da tarihi Osmanlı tarihi içindedir. Bizim yalnız çeşitli disiplinleri değil, Osmanlı reayasının Grekçe, Sırpça, Ermenice, Bulgarca ve İbranice kaynaklarla da teması olmalıdır. Ayrıca Osmanlılar başlangıçta Türk idiler. Sonra Türkçe konuşan Müslümanların devleti oldu. Eliti Türkçe konuşuyordu ve Müslüman idiler. Türkçe ile birlikte Arapça ve Farsçayı da çok yoğun kullandılar. Eğer biz mali alanda veya edebiyat alanında çalışacak isek Farsça bilmemiz şart. Entelektüel çalışmalarda ise Osmanlı eliti düşüncelerini genellikle Arapça ifade ettiler. Bu 3 dili Osmanlı tarihçisinin bilmesi gerekir. Ondan sonra da saydığımız azınlık dillerini bilmeli... 15 dil bilerek bir insanın zihnini muhafaza etmesi ve düşünmeye fırsat bulmasına imkân olmayacağına göre burada da grup çalışmasının zorunlu olduğunu ifade etmeliyim.

Bu grup çalışmasında çok büyük eksikliğimiz vardır. Prof. Dr. İsen'in söylediği gibi, patlamanın eşiğine geldiğini söyleyebiliriz Sakarya Üniversitesi'nin faaliyeti ile birlikte... Bazı üniversitelerimizde grup çalışmalarının nüveleri atılıyor. Bunların hızlandırılması lazımdır. Bu kongre muhteşem bir kongre, tebliğ başlıklarını okudum, 150'den fazla tebliğ var. Size bir ülke tarif etseler, bu ülkenin nüfusunun %90'ının çalıştığı, milli gelirinin %80'den fazlasının kaynaklandığı, ihracatının %90'ını sağlayan ekonomi sektörüyle hiçbir bilginiz olmadığını düşünün ve o ülkenin nüfusunu da bilmiyorsunuz ve o ülkenin hangi teknoloji düzeyinde olduğunu da bilmiyorsunuz... O ülke hakkında fikir yürütmeniz mümkün olabilir mi? Bu tebliğleriniz, Osmanlı tarihçiliğinin hür ve bağımsız çalışan kişilerce oluşmuş bir havuz. Bu havuzda nüfus tarihi ile ilgili bir tek küçük Rumeli'deki kasabayla ilgili 16. yüzyıla ait bir tek tebliğ var. Onun dışında Osmanlı nüfusu ile ilgili hiçbir şey yok. Çünkü Osmanlı nüfusu ile ilgili çalışan bir tarihçimiz yok. Osmanlı nüfusu tek başına yapılacak bir şey değil. Hocam Ömer Lütfü Barkan, tarihimizin birçok şubesi gibi demografi tarihini de

başlattı. Bir enstitü içinde pek çok personel çalıştırarak bunu başardı. 16. yüzyılın nüfus istatistiklerini ortaya koydu ve çok büyük bir yankı uyandırdı. O konuda yazdığı makaleler, yabancı dergiler tercüme makale koymazlar ama Fransızların çok ünlü bir dergisi Barkan'ın bu konudaki çalışmalarını tercüme ederek koydu. Ama ondan sonra bunu devam ettiren kimse olmadı. Ülkemize gelen oryantalist dediğimiz yabancılardan içinde, bunu özellikle gençlerimize söylemek istiyorum; 18. yüzyılın sonlarında gelen bazı seyyahlar İstanbul'un nüfusunu tahmine çalışan kimselerdi. Hesaplamaları var; tüketilen buğraya, tüketilen su miktarına ve et miktarına göre takriben ne kadar nüfus yaşadığına dair hesaplamaları kitaplarına aldılar. Tam 200 sene geçti ve bizim içimizde bu tür hesapları yapan insanların olmaması üzüntü verici. Osmanlı bütün mal varlığı, geliri ve çalışmasının temeli olan ziraatle ilgili özellikle çalışan yok. Bir iki kişi sadece... Osmanlı zirai toplumda doğdu, sınai toplumu yaratan kapitalizme karşı direnişiyse 100-150 yıl daha yaşadı. Israrla kapitalizmin dışında kalmayı bilinçli olarak tercih ettikleri söylenebilir. Ama bu zirai ekonomiyi tanımadan Osmanlı dünyasını anlamamız son derece zordur. Bunlar enterdisipliner, çok insanın yer aldığı grup çalışmalarıyla mümkün olabilir diye düşünüyorum.

Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü

Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi, 14-17 Ekim 2015

Sosyal54 Editör masası tarafından deşifre edilmiştir.